

VERZWEGEN
KAMP

Colofon

ISBN: 978 94 6365 594 1

1e druk 2023

© 2023, Kees Uittenhout

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Ontwerp omslag Frank Hermens

Foto achterpagina Miek Uittenhout

Vormgeving binnenwerk Evelien Veenstra

Drukwerk CSL Digitaal bv

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

VERZWEGEN KAMP

Roman over oorlogstrauma's,
het Kamp Rijen en de Tiendaagse Veldtocht
tegen de Belgen

Kees Uittenhout

*One is left with the horrible feeling
that war settles nothing.*

*That to win a war
is as disastrous as to lose one.*

Agatha Christie

Opgedragen
aan alle vaders
die in de oorlog waren
waaronder de mijne.

Wie vandaag de dag mijn mismaakt gelaat en éénbenig voortbewegen ziet, kan zich niet voorstellen dat ik vóór de oorlog een elegante en knappe kerel was. Een pezig en atletisch mannetje met de obstinate blik die jongemannen nu eenmaal eigen is. Jij wél, Joukje. Jij weet het nog. Jij hebt mij, toen ik nog geen monster was, een maand lang van dichtbij gezien. Zo dichtbij dat je elk lichaamsvlekje, elk haartje en elk wratje wist te zitten. Meer gekeken hadden we, dan gepraat. Veel gezien, weinig geweten. Nu pas, nu ik besloten heb mijn verhaal te schrijven, realiseer ik me dat we elkaar niet echt iets hebben verteld. Ik niet aan jou, jij niet aan mij. Ik niet over mij, jij niet over jezelf. Te vergenoegd opgekruld gelegen in elkaars warmte om kille verledens te ontsluiten.

Ik ga mijn verhaal vertellen, Joukje. Het hele verhaal. Over mijn vader en zijn oorlog, zoals jij in jouw verhaal over jouw vader en zijn oorlog vertelt. Over ons. Over hoe wij die ene verrukkelijke, liefdevolle maand in elkaar opgingen en hoe fataal dat afliep. Mijn reis naar Brabant. Kamp Rijen. Over mijn oorlog tegen de Belgen die ook jouw oorlog was. Ik moet daarvoor diep in mijn herinnering graven voor het vervliegt als het goedkope geurwatertje van een marktvrouw. Oproepen, piekeren, selecteren, inbeelden. Stemmen horen. De pijn hervoelen. Mét mij zijn er velen die het verhaal (of een soortgelijk verhaal) kunnen vertellen. Een paar willen dat ook, slechts een enkeling doet het. Anderen zijn het vergeten, sommigen hebben het verzwegen, de meesten hebben het verdrongen.

‘Wat voorbij is, is voorbij,’ zeggen die.

Een paar zijn er nog aan wie je het kunt zien. Levende herinneringen aan die oorlog. Levende littekens. Zoals ik.

Voor Felix Vlam zich over mij ontfermde, had ik aan lezen en schrijven nauwelijks een gedachte gewijd. Zag er het nut niet van in. Hij leerde het me. Waarom, dacht ik toen nog, Hannes, zou je schrijven als je kon praten? Wie spreekt, wie

gesproken woorden van zichzelf naar de ander afvuurt, kan aan de uitdrukking op het gelaat van de ander zien of hij hem heeft begrepen en het nader uitleggen wanneer dat niet het geval is. Het geschreven woord daarentegen is vogelvrij. Wie schrijft kan het één bedoelen, de lezer het ander begrijpen en er is niemand die het corrigeert. Bovendien: wie schrijft hoeft zich niets te herinneren. Wie schrijft kan vergeten. Omdat het genoteerd staat. Schrijven is voor notabelen. Voor klerken die kunnen opzoeken wat genoteerd is. Voor mannen als Felix. Voor mannen als jij, Hannes, wiens goede komaf op je toen nog gave gezicht te lezen stond. Niet voor lieden die zich ophielden onder de vuile nagels van Leeuwarden, zoals ik. Ik sprak niet eens Nederlands, want waarom zou ik. Mijn wereld was zo klein, ik wist niet beter dan dat iedereen Fries sprak. Ik schreef jou brieven, maar wist niet waar ze naartoe te sturen. Dat je in een state woonde wist ik, maar daarmee had ik nog geen adres. Er waren zoveel staten in Friesland.

Het werd een verhaal. Niet óns verhaal, mijn verhaal. Over mijn afkomst. Over Ommerschans. De reis naar Kamp Rijen. Mijn tijd in Breda. Over mijn oorlog die feitelijk jóúw oorlog was.

‘Ik kan het niet voor je schrijven,’ zei Felix, ‘maar er in ieder geval wel Friesloos Nederlands van maken.’

Nu het allemaal voorbij is, is het tijd jou te vertellen hoe ik, door toedoen van mijn vader, werd wie ik was toen wij elkaar vonden in het vuilgele licht van de Weaze. Wat me in de maanden sinds we gescheiden waren overkwam en de reis die ik ondernam. Zodat jij weet wat onze liefde voor mij betekende en waarom die eindigde zoals ze eindigde. Voor onze dochter Alicia ook, zodat zij weet van wie ze komt en dat zij is voortgekomen uit die éne heerlijke, verwarrende maand dat jouw en mijn leven met elkaar versmolten waren. De maand waarin jij en ik in elkaar opgingen, waarna de maanden erna nooit meer werden zoals die ene was. Daar heb jij recht op, daar heeft zij recht op.

Mijn vader was anderhalve duim groot. Zijn steigerend paard meegerekend. Met één hand omklemde hij de teugels, met de andere stak hij manhaftig zijn zwaard voor zich uit, klaar om met een al-

lesbeslissende cavaleriecharge het Franse voddenleger van generaal Ney te vernietigen dat zich aan de overzijde van het modderbruine, eekhouten slagveld, vol hoefijzerputten, mortiergaten en voren die van kanonwielen konden zijn, had opgesteld. Op de flanken stonden de Nederlandse kartouwen en het tinnen coehoornmortier klaar om dood en verderf te zaaien onder de vijandige troepen die in gesloten formatie oprukten naar Quatre Bras, de wegkruising die ik met in gips gedrukte kiezels bestraat had. Commandant kolonel Johannes Wouda droeg een hoge kepie met gouden ketting en een rood geverfde veer erbovenop. De kinband sneed in zijn wangen. Zijn majestueuze snor was iets te wit uitgevallen. Over zijn attila met tressen (blauwer dan in werkelijkheid) streekte een sneeuw witte bandelier een kruis op zijn borst als een provocatie aan de napoleontische flankers aan de overzijde. De oorlog tegen de Fransen was zijn oorlog. Hij was een held. Mijn naam is Hannes. Ik ben naar hem vernoemd.

Mijn vleselijke vader was een grove, bonkige, zeven voet lange Fries. Je hebt hem nooit ontmoet, Joukje, maar ik denk dat hij indruk op je gemaakt zou hebben. Een indrukwekkend soldatenlijf had hij. Brede borst, knuisten waar hij moeiteloos een walnoot tussen kon kraken en voeten waar een lapper in Appelscha speciale laarzen in een uitzonderlijke leest voor moest snijden. Blond, bijna wit haar had hij, golvend langs zijn wangen en over zijn schouders. Als enige zoon van de Wouda's had mijn vader het familiebezit geërfd, bijeengebracht in de stijlkamers van de omgrachte, twee verdiepingen hoge Wouda State op het platteland van Zuidoost-Friesland. In de serre was het licht diffuus door het filterende bladerdek van in oude tijden geïmporteerde en tot reuzen uitgegroeide exoten. Als jij, je man en je kind er in de zomer in plaats van de herfst waren geweest, hadden jullie de geur kunnen opsnuiven van honing en bloesem. In de siertuin hadden bloemen je met hun geopende kelk in vervoering gebracht met hun kleuren en in bedwelming met hun geuren. Een hof van Eden was het. Hoewel het door vorige generaties Wouda in twee eeuwen bijeengegaarde familiefortuin sinds het begin van de eeuw langzaam

(en daarna door de schraperigheid van de Napoleon-broeders snel) was ingedikt tot er maar nauwelijks voldoende over was om het air van adeldom overeind te houden, was de zestiende-eeuwse, rooskleurige state nog altijd indrukwekkend. Dat huis ging ik op mijn beurt erven wanneer mijn vader de pijp aan Maarten zou hebben gegeven. Niet alleen de materiële goederen ging ik erven, maar ook de statuur van mijn vader en dus van zijn en mijn voorvaderen die (de een naast de ander, besnord, bebaard en theatraal geüniformeerd) in gouden lijst de hal van de state sierden en zonder uitzondering als eerste of tweede naam 'Johannes' droegen. Het interieur was een eeuw lang vrij gebleven van moderne fratsen en had de grandeur van de prenapoleontische tijd behouden. De in visgraatmotief gelegde vloer van de hal was van kostbaar iepenhout, de breed uitlopende trap van bijna zwart, gewaterd appelhout. Op de theetafel in de salon stonden breekbare, Delfts blauwe kopjes met de w van Wouda in de rand. Schaal met koekjes ernaast.

Als in mijn kinderkamer op de verdieping het Zevenentwintigste Bataljon Jagers van mijn vader vanuit het uit gedroogde mossen en stekelkruid opgetrokken Bois de Bossu de aanval op de Fransen inzette, steeg het gekerm van de met mijn wijsvinger omgestoten vijanden uit boven het geklapper van de blinden aan de west- en noordzijde van ons huis als God zijn toorn losliet in de eeuwig vanuit het ijsskoude Scandinavië over de Oostzee aanwaaiende noordoostenwind. Zolang ik het me kon herinneren, deed die de Wouda State kraken en steunen als de masten van een oud fregat.

Tot mijn intense kinderverdriet vond mijn vader nooit de aanvechting het tinnen slagveld op mijn speeltafel met eigen ogen te aanschouwen. Áls hij het al gekund had. Maar in de laatste weken van zijn oorlog, liet generaal Ney tijdens de Franse aanval op het Bois de Bossu vijf granaatscherven in zijn been achter, waardoor hij twee krukken nodig had om niet te kapseizen en de hoge trap in de hal voor hem een onneembare horde bleek. Maar toch. De tien treden

naar de bordesdeur van de state nam hij ook. Als hij gewild had, h ad hij, desnoods met een schouder als ondersteuning, de weg naar boven k nnen nemen. Als hij  cht gewild had.

Omdat de schrijfkunst pas later tot mij kwam, ben ik ook niet zeker over de spelling van mijn achternaam. Ik heb er wel een. Iets van Hingstma of Hingman. Hingerman is zelfs mogelijk, precies weet ik het niet. Als iemand het met alle geweld wil weten (wat zeer zelden voorkomt) noem ik mezelf ‘Joukje Hingstman’. Omdat dat wel stoer klinkt.

Wat ik met een achternaam aan moest, wist ik niet. Voor wie was die belangrijk? Een interessanter mens werd ik er niet van. Het land functioneerde voorheen prima zonder die flauwekul met achternamen. Het was die vervloekte Fransoos, met het lichaam van een kind en de ambities van een keizer, die in de Nederlanden een ‘code civil’ introduceerde. Iedere burger, ook de grootste armoedzaaijer, moest zich officieel via die achternaam laten registreren om te bewijzen dat hij bestond. Als iemand er vanuit zijn familieverleden geen geërfd had, werd hij geacht er zelf een te bedenken. De meeste leden van de lagere klasse vertikten dat. Omdat ze die vervloekte Fransman dwars wilden zitten, er het nut niet van inzagen of simpelweg geen fantasie genoeg hadden om er een te verzinnen. Mijn vader had die blijkbaar wel, ofschoon hij me niet onderwees in de juiste uitspraak, laat staan schrijfwijze. De tol van het analfabetisme.

Mijn moeder Annabel was een in elkaar gedoken, broodmager Brabants muisje met een kapsel dat met een haarkam in een knot zo strak naar achteren getrokken was dat het aan haar hoofd gespijkerd leek. Een in zichzelf gekeerd vrouwtje was ze, dat tot halverwege mijn vaders borst reikte en zelden ergens een mening over had.  ls ze al een mening had, uitte ze die met een piepstemmetje en slikte die in zodra ze weerwoord kreeg. Toen jij mij leerde kennen, Joukje,

had ik de schouderlange haardos en borstelige wenkbrauwen van mijn vader in de kleur van die van mijn moeder, de lichaamslengte van hem, haar knokige bouw. Zijn brede voorhoofd, de spitse kin van haar. Haar dunne wenkbrauwen, zijn helblauwe ogen en ietwat schichtige blik. In alle opzichten was ik het Kleinste Gemene Veelvoud van beiden.

Het gevolg van die vervloekte achternaam was dat mijn vader, en vijftienduizend anderen nog maar net aan de moederschoot ontgroeide Nederlandse jongens met een achternaam, de 'Nationalité Française' kregen. Als Frans onderdaan werd hij zo automatisch dienstplichtig onder die vervloekte code, onverwijld als 'poulu' geconscripiseerd en opgenomen in de Franse 'grande armée'. De bezetters hesen hem en zijn stad- en leeftijdgenoot Theodoor Zoetzak in Frans blauw. Een zwaard, karabijn en twee pistolen maakten hen beiden tenslotte tot soldaat. Zonder enige serieuze militaire training werden ze ingelijfd in een van de Nederlandse bataljons in het Franse leger en ingezet om de aspiraties van die vervloekte, agressieve dwerg waar te gaan maken. Wat mijn vader daar meemaakte, de gruwelen, de wreedheid, de doden, het zinloos vergoten bloed, dat alles had ik nooit geweten als Theodoor niet bij hem was geweest. Mijn vader zweeg erover. Geen woord heeft hij er tegen mij ooit over gezegd. Noch met trots, noch met schaamte. De oorlog zat onwrikbaar in zijn borst gebeiteld, maar kreeg geen woorden. De woorden dié er waren, kwamen van Theodoor.

'Onder leiding van generaal Murat, een van de bloeddorstigste idioten in het Franse leger, maakten we de slachting tijdens de "indécis" geëindigde slag bij het Poolse Eylau mee, waarbij aan zijden van het front tienduizenden jongens genadeloos werden afgeslacht. Je vader en ik overleefden. In de Slag bij Friedland vochten we onder leiding van generaal Ney en overleefden. Het zwaarst was de tocht naar Moskou die de keizer ondernam, verblind door eigenwaan en zelfoverschatting. De Russen staken alle schuren met oogstvoorraden, die ons en onze vervloekte Franse maten tot plundering hadden kunnen dienen, in brand en vergiftigden de waterputten. Jouw vader en ik hongerden en dorstten, maar overleefden. Vlak vóór Moskou maakten we de Slag bij Borodino mee. Het slagveld

sopte van Russisch en Frans bloed. Wij bloedden niet. Toen we eindelijk Moskou bereikten stonden de poorten wagenwijd open, bleek de stad door alles en iedereen verlaten en door provocateurs in de hens gezet. Alles, al die doden, al dat vergoten bloed, was zinloos geweest.'

De familie van mijn moeder bewoonde het landgoed Hondsdonk in de buurt van Breda. In de beste tradities van het geslacht Popelier, vocht haar vader (mijn opa) in dezelfde oorlog die ik tien jaar later nog wekelijks op het miniatuurslagveld in mijn kamer naspeelde en waarin mijn vader toen nog de onbetwiste held was. In aanloop naar die strijd was Johannes Wouda op het Brabantse landhuis van de Popeliers gekantonneerd geweest terwijl de rest van zijn bataljon Friese jagers in de Seligkazerne in Breda kwartier had gemaakt. Opa dacht in hem een passende echtgenoot te zien voor zijn in de liefde kansarme dochter Annabel. Kansarm vanwege haar been. Dat ene been dat aangeboren korter was dan het andere. Het scheelde weinig, hooguit een duim, maar het veroorzaakte een waggel die alle gratie uit haar lopen trok. Door een schoenmaker in Breda had hij haar een schoen laten aanmeten met een verhoogde zool. Dat hielp iets. Het veranderde de waggel, maar een waggel bleef het. Daarom meed ze gezelschap en bracht ze haar meeste tijd zittend door. Als er bezoek was speelde ze eindeloos piano en dan het liefst Beethovens Pianosonate Nummer Veertien, omdat ze dat het mooiste stuk muziek vond dat ooit was gecomponeerd. Maar vooral omdat ze dan kon blijven zitten. Door haar gehinkepoot werd ze door alle mogelijke Brabantse huwelijkskandidaten genegeerd. Zelfs het vooruitzicht op de meer dan royale bruidsschat hielp daar niets aan. Opa placht diners te organiseren waar hij vooral echtparen met huwbare zonen voor uitnodigde. Maar die zonen kwamen meestal niet eens mee als zij hoorden waar de gebeurtenis plaatsvond en wie wel meekwam was beleefd en voorkomend om Annabel en haar vader niet voor het hoofd te stoten, maar waren meer geïnteresseerd in de voornamelijk

uit drank bestaande bijgerechten dan in haar. Dansen deed ze natuurlijk niet. Dat zou haar potsierlijke gewaggel alleen maar extra geëtaleerd hebben.

Opa zag in Johannes Wouda de langverwachte ridder op het witte paard. Van goede komaf, schijnbaar bemiddeld, martiaal, alles had hij mee. Hij zorgde ervoor dat Annabel en hij elkaar voortdurend tegen het lijf liepen, spoorde beiden op een weinig subtiel manier aan tedere gevoelens voor elkaar te ontwikkelen en liet tussen neus en lippen door de hoogte van de te verwachten bruidsschat vallen. Alles in de hoop dat zijn dochter niet zou 'overblijven'. De twee leken zelfs zó voor elkaar geschapen dat het huwelijk nog vóór de beide mannen naar Quatre Bras afmarcheerden, door een Ulvenhoutse trouwambtenaar werd voltrokken zodat de verbintenis niet door een onvoorziene dood op het slagveld beëindigd zou worden voor ze goed en wel was begonnen.

Nooit heb je me gevraagd, Hannes, hoe ik, zo jong al, in de misdaad terecht kwam. Als keurig opgevoede jongen vond je het wetteloze wel spannend en intrigerend, dat merkte ik wel. De wereld van de misdaad was een onbekende voor je. Een verhaal slechts, dat 's avonds tijdens de maaltijd in de state hoofdschuddend als nagerecht werd opgediend. Jouw wereld en de mijne, twee aparte werelden die elkaar alleen maar raakten als iemand uit de ene door iemand uit de andere werd beroofd. Jij had een invloedrijke vader, de mijne was een voortdurend dronken niksnut. Dankzij jouw vader hoefde je niks voor je geld te doen, mijn vader en de armoede maakten me als vanzelf tot straatroofster. Ik zal het je nu vertellen, Hannes. Vertellen hoe ik werd die ik was toen we elkaar letterlijk tegen het lijf liepen. Om je daar een beeld van te schetsen, moet ik je eerst het verhaal van mijn vaders terugtocht uit Moskou vertellen.

Na het debacle in Rusland sjokte hij samen met Theodoor en duizenden andere mannen met on-Franse baarden door eindeloze en doodstille sneeuwlandschappen

vol sneeuwhopen met lijken erin. De levenden wroetten naar grassprietten onder de sneeuw en aten die. Wie even ging zitten om bij te komen, stierf met de bevroren adem in zijn baard. Mijn vader wilde niet sterven in een Poolse of Duitse wegberm.

‘Overleven wilde hij,’ schetste Theodoor Zoetzak mijn vaders stemming. ‘Naar huis wilde hij. Napoleon, de Russen, zijn maten, ze konden hem vooraf al geen ene flikker schelen, tijdens de terugtocht helemaal niet meer. Hij deed zich voor als meelevende strijdmakker door naast zijn bevriezende strijdgenoten in hun tot flarden geworden uniform neer te knielen en hun wat op zijn eigen lichaam gesmolten sneeuw op de lippen te druppelen. De meesten waren weliswaar nog niet dood, maar veel scheelde het niet. Hij sprak hen in het Fries toe en doorzocht ondertussen met steeds vaardiger wordende vingers hun ransels en uniformzakken. Zo kon tenminste nog iemand de onbestede soldij innen, ringen van vingers wringen en kettinkjes losrukken, vond hij.’

De minachting die hem ten deel viel van zijn maten én van zijn vriend Theodoor, die zagen wat hij deed, liet hem koud. ‘Le pou’ noemden de mannen hem: ‘de luis’. Omdat bij hem, net als bij andere luizen, geen kledingnaadje veilig was.

De burchtachtige muren van de state waren ook de muren om mijn jeugd. En de muren om mij. Erbinnen was het veilig, volgens mijn vader loerde daarbuiten het gevaar. Ik leefde in een fantasmagorie waar alles veilig leek en goed. Een ingekaderd leven. Elke dag bij het wakker worden wist ik wat die dag me ging brengen. Veilige regelmaat. Maar iets in mij borrelde. Aanvankelijk koesterde ik de geborgen zekerheid die de state bood, maar naarmate ik ouder werd, begon ik juist te snakken naar onveiligheid, ontembaarheid en gevaar. Mijn nieuwsgierigheid naar wat er zich afspeelde in de krochten van het bestaan buiten de muren van de state, kon ik nauwelijks bedwingen. Buiten was de wereld echt, binnen was het schijn. Een reservaat was het, waar ik door het personeel op handen werd gedragen en vertroeteld als was ik een met uitsterven bedreigd diertje. Het was de wereld waar ik het mee moest doen.

Bezoek ontvingen we zelden. Op bezoek gingen we al evenmin. Met kinderen van omringende hoeves mocht ik niet spelen, geen bomen beklimmen, me niet vuil maken, niet het terrein van de state verlaten en me niet bemoeien met waar de ouderen het over hadden. Vrienden had ik niet, of het moest de hond van de tuinman en zijn vrouw zijn, George heette hij. Met hem doorkruiste ik de bossen achter de state terwijl ik spinnen bespiedde die vliegen in hun web oprollen, in de herfst rietpluimen tot windlichte pluïjes uiteen pulkte en zwom in de door eikenbomen omzoomde poel die er middenin lag. Ieder jaar bouwde een zwanenpaar een nest op het eilandje in de gracht en nestelde een ooievaarskoppel op een gekandelaberde kastanjeboom aan de oever. Ik was de enige die het zag. Dus pestte ik George en joeg de klokkende kalkoenen van de kok op. De Wouda State was een burcht.

Omdat er zich noch tijdens Napoleons opmars, noch tijdens de rampzalige terugtocht nauwelijks een gelegenheid voordeed om iets van zijn soldij of dat van zijn slachtoffers uit te geven, keerde mijn vader rijk naar Leeuwarden terug. Maar zijn rijkdom was niet zaligmakend. Tijdens het jarenlange oorlogsgeweld hadden hij en Theodoor lichamelijk weliswaar geen krasje opgelopen, maar eenmaal terug in het veilige Friesland, sloop er een onrust in mijn vader die die van de hele campagne overtrof. Bij elk paardenhoefgeroffel, iedere keer als iemand iets zwaars op de plaveien liet vallen, bij elke vrouwengil of mannenbrul, kromp hij ineens en greep naar zijn zwaard dat er niet meer zat om zich te verdedigen. Zodra iemand zelfs maar de naam 'Napoleon' liet vallen, stoof hij overeind alsof er een brandijzer op zijn borst gericht werd en zijn borstharen al hadden vlamgevat. Hij begon te drinken. Om zijn oorlog kwijt te raken in het glas. Meerdere glazen. Veel meer glazen. Maar hoeveel hij ook zoop, de oorlog had zich met weerhaken in zijn ziel vastgeklonken. De drank verzachtte de herinneringen wel, maar nam ze niet weg. Ze zoemden in zijn hoofd rond als een zwerm kwaaië bijen en veroorzaakten een drift in zijn borst die er bij tijd en wijle uit moest. Er kwam een gewelddadigheid over hem die hij niet onder controle had. Alsof iemand bij

tijd en wijle vuurwerk in zijn hoofd ontstak. Dan beet hij in zijn bovenlip tot het bloed eruit kwam, kreeg de blik van een woedende stier en balde zijn vuisten tot de knokkels wit werden. Hij smachtte ernaar zich ergens voor te wreken, maar wist niet goed op wie. Of voor wat. Nu hij geen vijanden meer had, werd iedereen zijn vijand. Geweld werd een behoefte als eten, slapen. Vrijwel geen dag ging voorbij of hij sloeg een zwakker iemand in elkaar of werd door een sterkere vent in elkaar geslagen.

De man die naar de oorlog vertrok, was niet de man die naar Hondsdonk terugkeerde. Sterker nog, de Johannes die door Annabel verpleegd werd tot zijn wonden voldoende geheeld waren om naar Friesland terug te reizen, leek in de verste verte niet op de Johannes met wie ze zich onder druk van haar vader zo onbesuisd in het huwelijk gestort had. Zwijgzaam en sacherijnig was hij geworden. Opvliegend en onaardig.

‘Hij is gewond, lieve,’ wuifde opa haar onrust weg, ‘gun hem tijd om te recupereren en zijn verwondingen te accepteren. Hij wordt vanzelf wel weer de oude.’

Dus keerde mijn vader na de strijd en zijn op Hondsdonk doorgebrachte revalidatietijd samen met Annabel terug naar het streng gereformeerde Friesland, waar hij zwijgzaam, sacherijnig, opvliegend en onaardig bleef. Er was geen greintje hartstocht tussen hem en mijn moeder. Alsof hij al zijn warme gevoelens tussen de struiken van het Bois de Bossu had achtergelaten. In de state vervulde mijn moeder een bijrol en accepteerde die, onderging die, conformeerde zich. Bij de plaatselijke bevolking vond ze op geen enkele manier aansluiting. Ze was niet als de Friezen. Dacht niet als de Friezen. Sprak geen woord Fries.

‘Het Fries,’ vond ze, ‘is een gemankeerde taal, een wreed soort Nederlands dat klinkt alsof je tong is bevroren.’

Ze dacht als Brabantse en sprak met mij in Brabants getoonzette zinnen. Omdat mijn vader voornamelijk zweeg, nam ik als vanzelf

haar zuidelijke tongval over. Aan de wolligheid van mijn zinnen en de tederheid van mijn 'g' hoorde iedere noorderling dat ik niet een van hen was. Na verloop van tijd wist ik het gemis aan autochtone Friese wortels te hanteren als een handicap waar mee te leven viel, als een hazenlip of een klompvoet, maar over haar werd giebelig gedaan. Over haar accent. Haar katholicisme. Over haar been. Ze werd niet openlijk in het gelaat bespot, maar geschamperd werd er wel. Ze deed alsof ze het niet merkte, maar dat deed ze wel degelijk. Ik hoorde het tenslotte ook. Ze werd er eenzellig van, schichtig. Ik ook.

Nadat mijn vader al zijn geld had besteed aan drank, verpatste hij alle van de bijna-lijken geroofde bric-à-brac en kon daarmee nog een alcoholische maand of twee vooruit. Toen hij ook zijn uniform, het zwaard, zijn geweer en de twee pistolen die hij bij zijn afzwaaien achterovergedrukt had in drank had omgezet, was zijn geld op. Dus besloot hij de roofpraktijken die hij ontwikkeld had op de ijsskoude velden tussen Moskou en Parijs in Leeuwarden nieuw leven in te blazen. Hij begon met mannen die zich in de stampvolle kroegen zoveel moed hadden ingedronken om een lichtekooi aan te spreken, dat ze hun ding, eenmaal bij het hoerhuis binnen, niet meer omhoog kregen en daarna in dezelfde kroeg die afgang weer kwamen wegspoelen. Die mannen waren dan ondertussen zo bezopen, dat ze in de lallende drukte aan de bar bijna net zo gemakkelijk te beroven waren als de verstijfde Fransozen in de bermen van Polen en Duitsland. Eens een 'pou', altijd een 'pou'.

Omdat blijkbaar iedereen, zelfs een niksnut eersteklas, zelfs een hufter als mijn vader, uiteindelijk iemand vond, trof hij tussen zijn berovingen door een jeugdliefde terug die op basis van hun gedeelde verleden een leven met hem aandurfde. Theodoors vader Jelmer bezat op de Weaze op de Voorstreek (de buurt waar het beoefenen van de lichte zeden dagelijkse praktijk was) een drie verdiepingen hoog pand, inclusief de vrouwen die er resideerden, en zorgde voor onderdak. Met mijn moeder betrok mijn vader een tussenkamertje, bereikbaar via een kippentrapje

achter een deurtje in een onverlichte gloppe, zo smal dat een volwassen kerel er alleen zijwaarts doorheen kon. Een vreugdeloos, vergeten kamertje was het, het enige dat niet gebruikt werd voor waar vrijwel alle kamertjes op de Weaze voor werden gebruikt. Schimmel kleefde er in plakkatens tegen de muren. Muisen knaagden gaten in de vloerdelen. Omdat het geen deur naar de galerij bezat, was het als hoerenkot voor kochel Jelmer Zoetzak niet interessant, waardoor mijn vader er nauwelijks huur voor hoefde te betalen. Dat kwam goed uit, want zo bleef er meer geld over voor de drank die op de Weaze in sinistere drankhoken spotgoedkoop werd aangeboden.

Tot aan zijn dood vijf jaar geleden, maakte opa Popelier elk jaar rond mijn verjaardag op tien december in zijn sjees de meerdaagse reis vanuit het zuiden naar onze state om een week lang bij zijn dochter (mijn moeder) en mij (zijn kleinzoon) te kunnen zijn en Brabants met ons te spreken. Bij elk bezoek had hij een doosje tinnen soldaatjes, Franse en Nederlandse, bij zich om de twee fronten van mijn slagveld getalsmatig steeds verantwoord te bemannen. Hij was het die verhaalde over de strijd tegen de troepen van generaal Ney bij Quatre Bras en Waterloo en de heldenrol die mijn vader daar volgens hem in gespeeld had. De laatste keer dat hij kwam (ziekelijk toen al) had hij de bereden en besnorde, anderhalve duim hoge cavalerist bij zich die de rol van mijn vader speelde. Samen met mij stonden mijn opa en mijn moeder bewonderend aan mijn slagveld om te zien hoe ik met een schuiflat het avanceren van het Zevenentwintigste Bataljon Jagers van mijn vader vanuit het Bois de Bossu naspeelde.

‘De gedemotiveerde en door Bonapartes Rusland-campagne gedeceerde vijand in hun tot lorren geworden uniformen waren de wanhoop nabij,’ schetste opa terwijl hij op de rood-blauw geüniformeerde vijand wees. ‘De weerstand van de Fransen was, ondanks hun ellendige omstandigheden, fel. Nachtelijke regen had van alle slagvelden in en rond Quatre Bras drekvelden gemaakt. De wielen van de Nederlandse kartouwen zakten tot aan de assen in de blub-

ber, waardoor ze slechts met veel gesjor en getrek op de vijand gericht konden worden en het voornamelijk aankwam op man-tegen-man-gevechten met de naakte sabel. Sommige Nederlanders renden de vijand blootsvoets tegemoet omdat hun laarzen bij het avanceren in de modder waren blijven steken. Het Zevenentwintigste Bataljon Jagers voerde de strijd aan. Hun commandant Johannes Wouda ging voorop en voor hem deden ze alles. Voor hém bloedden ze. Al dat voor hem vergoten bloed was zwart of bruin, Hannes. Nooit rood. Nooit rood.'

Keer op keer verzekerde hij mij dat mijn vader een 'Held der Natie' was.

'De Prins was een held, alle Nederlanders waren helden, maar Johannes Wouda was dé held van Quatre Bras. Tijdens de heetste hitte van de strijd sleurde hij de aan zijn schouder gewonde en slechts tweeëntwintig jaar oude Prins van Oranje, onze huidige koning Willem I, op een uit een boerenschuur gesloopte deur naar het veldlazaret. Daaraan heeft hij zowel de eeuwigdurende dankbaarheid van de prins zelf als de vijf granaatscherven in zijn linkerbeen te danken.'

'Ach, wat is een held?' zei moeder schouderophalend aan mijn speeltafel. 'Een held is iemand die zich op zijn prestaties beroemt en wordt bewonderd. Blijkbaar heeft Johannes niets gepresteerd om zich op te beroemen. Hij wilde en wil niet bewonderd worden en niemand heeft zich geroepen gevoeld een heldenlied over hem te componeren. Hij wil geen lofuitingen, geen erekruizen. Geen enkele boodschap heeft hij aan de jubelende en borstklappende gemeenschap der oud-strijders waarvan hij verondersteld wordt een deel te zijn. Hij vond en vindt dat hij heeft gedaan wat hij moest doen en het interesseert hem geen biet wat anderen daarvan denken.'

'Misschien is hij juist daarom wel de grootste held van Quatre Bras,' opperde mijn opa.
